

סתונית שימפר *Colchicum schimperi* בישראל - גילוי מחדש במישר סעיפים בנגב הרחוק (ינואר 2016)

כתבו : אבי שמידע, מימי רון, דודיק ריבנר ודפנה כרמלי

תקציר: סתונית שימפר ידועה במחקר הבוטני כמין עצמאי מסתונית הנגב אך בדרון ירדן אנו מכירים אוכלוסיות מעבר רבות בהן גם תכונות העלים וגם התכונות באברי הפרח הן בעלותפולימורפיזם רחב ביותר העונה גם להגדרה של סתונית הנגב וגם להגדרה של ס. שימפר. האוכלוסיה המבודדת של סתוניות במישור סעיפים אשר בהרי אילת עונה להגדרה של סתונית שימפר (לכל הפרטים עלים צרים ופרחים לבנים ומעט ציציות בכוסית הצוף) ועל כן אנו מציאים להפריד בין שני מיני הסתונית בישראל.

הזדרזו וסעו לראות בפריחתו של צמח גיאופיט כה נדיר הגדל רק באתר אחד בדרום הנגב!

=====

סתונית שימפר *Colchicum schimperi* Janka ax Stef (סתוניתיים) - (Colchicaceae (Liliaceae) פורחת עתה במישר סעיפים בנגב הרחוק ממערב לכביש הגבול המצרי הוא כביש 12. עד כה התייחסנו אליה כאל האוכלוסיה הדרומית ביותר של **סתונית הנגב** בישראל. אך בביקורנו במישר סעיפים ב-2016-1-9, בדקנו את הכוסיות המצוייצות בבסיס אבקני הפרחים באוכלוסיה זו והתברר לנו כי הן מחוסרות שיניים. תכונה זו מאפינת את **סתונית שימפר** בניגוד ל**סתונית הנגב** שבה יש תמיד שיניים ברכסי הכוסיות של עלי הכותרת הפנימיים.

סתונית שימפר במישור סעיפים. שלוש התמונות מימין - צילמה מימי רון ©; התמונה משמאל - צילמה דפנה כרמלי ©

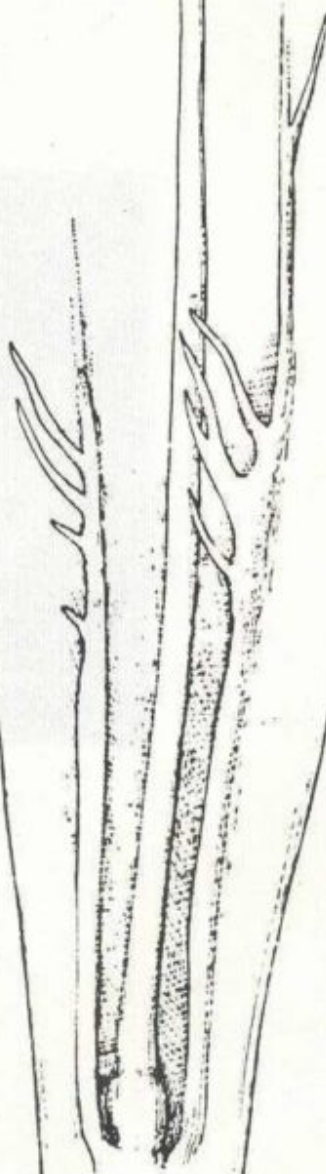
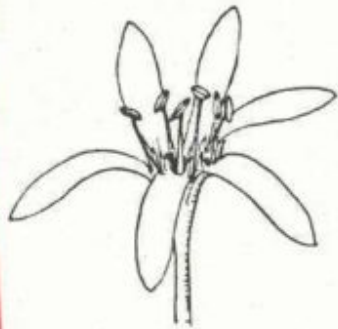
זכות ראשונים לגילוייה של אוכלוסיית הסתונית במישר סעיפים שמורה למיכל אוקו, מורה מהעיר אילת (כיום ד"ר לביולוגיה מומחית לאצות) שטיילה בשנת 1988 באזור הגבול המצרי כאשר דווקא בתחילת ינואר, בתקופת שפל הפריחה הקיצוני ביותר של מיני צמחים פורחים היא גילתה מין של סתונית שפרח במישר סעיפים. מאז אותו גילוי ועד לימים אלה החשבנו את הסתונית הזו כאוכלוסייה נוספת של **סתונית הנגב**. אלא שלא בדקנו וספרנו את ה"כוסיות" המצויצות בבסיס זירי האבקנים - התכונה היחידה המבדילה בין **סתונית שימפר** לבין המינים הקרובים של סתוניות בקבוצת סתונית הנגב (מאמר מיוחד על סתונית שימפר יופיע בקרוב בכלנית).

הצופנים בפרחי הסתוניות

בבסיס כל אבקן מצויים שני רכסים קרומיים היוצרים מבנה דמי כוסית המשמש כצופן. במיני סתונית אחדים הקרומים מלווים בשיניים המקנים למבנה זה מראה של כוסית מצוייצת. ככל שקרום הכוסית יותר גדול והשיניים יותר מרובות וארוכות, כך קשה לנמלים ולשאר חרקים זעירים המחפשים מזונם לחדור ולמצוץ את הצוף הנאגר בתוך הכוסית.

Colchicum guessfeldianum

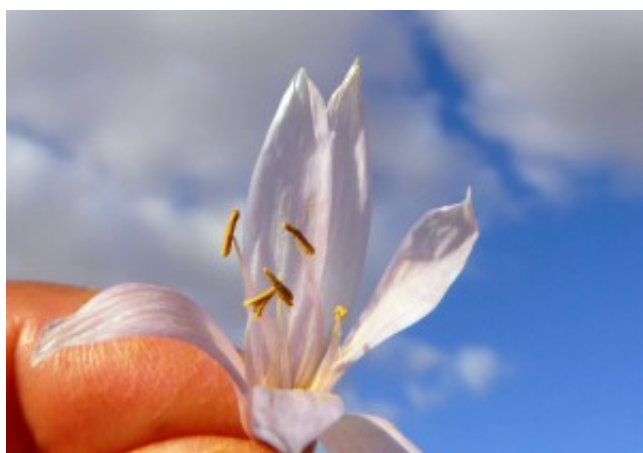
ס' 10/11/72

Gebel
Majara
12.72

כוסית צוף מצוייצת בסתונית סיני *Colchicum guessfeldtianum*. מוצג עלי עטיף אחד שממנו יוצאים שני רכסים עם שיניים העוטפים את בסיס זיר האבקן. ציירה: אסתר הובר.
להגדלה - לחצו על התמונה

אמנם שמנו לב מיד, כמו גם מטיילים חדי-עין נוספים, כי העלים של מין זה יותר צרים וקטנים מאלה של **סתונית הנגב** הגדלה בנגב, אך הכרנו תופעה זו מירדן בתוך אוכלוסיית **סתונית הנגב** הגדלה שם ולכן לא טרחנו לבדוק את האבקנים שבבסיסם מצויות הכוסיות שהן מבנים מיוחדים דמוי שני רכסים המשמים כצופנים. לכוסיות אלה יש שיניים ברורות ב**סתונית טוביה**, **סתונית הרמון** ו**סתונית הנגב** בעוד **סתונית שימפר** מתוארת בספרות כחסרת שיניים גם בעלי העטיף החיצוניים וגם בעלי העטיף הפנימיים.

כוסיות חסרות שיניים (צופנים) בבסיס האבקנים של **סתונית שימפר**

מימין - צילמה: מימי רון ©; משמאל - צילמה: דפנה כרמלי ©;

להגדלה - לחצו על התמונות

סתונית שימפר ניתנה בפלורה ובמגדירים השונים כגדלה באדום ובהר-הנגב. ממחקר שערכנו בשנות השבעים של המאה הקודמת יחד עם פרופסור פיינברון התברר לנו כי הייבושים של **סתונית שימפר** מהר-הנגב הקיימים בעשביה הם למעשה פרטים של **סתונית טוביה**, אשר יותר מאוחר התברר לנו כי היא מין אנדמי מיוחד במינו בעל עמוד עלי אחד. הסימנים הנתונים בפלורה ובמגדיר ל**סתונית שימפר** מוטעים לצערנו (עמוד עלי שווה לאורך מהאבקנים או ארוך ממנו וכן רוחב העלה הצר). רוחב העלים איננו מהווה סימן דיאגנוסטי טוב להבדיל בינה לס. הנגב ולמיני סתונית אחרים והסימן הדיאגנוסטי החזק היחיד, שהוא העדר השיניים בכוסיות הצוף, אינו מצוין בספרות זו (נזכיר כי דווקא פיינברון אשר כתבה את המחקר היסודי על סתוניות - היא אשר מצאה תכונה חשובה זו). זו הסיבה

שעד עתה ענינו בשלילה לחובבי טבע חדי עין אשר בקרו את הסתוונית במישר סעיפים וכתבו לנו כי מצאו את **סתוונית שימפר**. גם המדווחים וגם אנחנו לא התבוננו בתוך הפרחים ולא בדקנו את שיני כוסיות הצוף ליד זירי האבקנים הפנימיים והחיצוניים של הפרחים. וכך המציאה של מיכל אוקו נותרה לכאורה כעוד אוכלוסיה של **סתוונית הנגב** עד לאותו מועד שבו ביקרנו במקום ובדקנו את הפרחים...

סתוונית שימפר

מימין - צילמה דפנה כרמלי ©; משמאל - צילמה מימי רון ©

לכן אנו מציעים לא להחמיץ את הפריחה "המשגעת" במדבר הקיצוני של הנגב הרחוק בחורף זה (2016) ולטייל באזור בקעת עובדה, כביש הגבול המצרי, הערבה הדרומית באזור יוטבתה עד הר שחורת לאורך כביש 90, וחציות נחלי הפארן, הציחור והחין לאורך כביש 40; באתרים אלה קיימת עתה וכנראה לפחות עד סוף חודש ינואר כתמי פריחה מדברית יוצאת דופן ובתוכה - פריחה מתמשכת של **סתוונית שימפר** באוכלוסייה ששרדה את 15 שנות הבצורת הקיצונית שהייתה בנגב; אומנם בהשוואה ל**סתוונית הנגב** ו**סתוונית התשבץ** הפריחה צנועה, אך זו הזדמנות לראות מין ביולוגי שעדיין לא נכנס לרשימת הצמחים האדומים בסכנת הכחדה וראוי שייכנס לרשימה זו.

ספרות:

Vasl A and Shmida A 2015 The adaptive role of nectarial appendages in *Colchicum*. Plant Systematics and Evolution. 301: 1713-1723. (Online publication date 31-Dec-2014)

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א רון מ ריבנר ד וכרמלי ד 2016 סתוונית שימפר Colchicum schimperi
בישראל - גילוי מחדש במישר סעיפים בנגב הרחוק, "פורחים עכשיו", כתב-עת "כלנית"
מספר 3.

<https://www.kalanit.org.il/colchicum-schimperi-01-2016>

=====